

Studentenvereniging Pericles, de afdeling en het district Den Haag en de Vereniging Nederland-USSR. Daarnaast gaf hij scholingscursussen. In 1964 trad hij uit de partij.

Verhelderend voor de structuur en de sfeer in de CPN zijn vooral de hoofdstukken over het 'Democratisch centralisme in de praktijk' en 'Massaorganisaties en mantelorganisaties'. Ais voorbeeld geeft hij ondermeer de geschiedenis van de Democratische Studentenvereniging Pericles. Pericles was in 1946 een soort gezelligheidsvereniging van brede samenstelling met 150 à 200 leden, waarvan hoogstens twintig lid van de CPN waren, en waar nauwelijks politieke discussies plaatsvonden. Dit werd plotseling anders na de communistische putsch in Tsjecho-Slowakije februari 1948. Na felle discussies trokken in etappes de niet-communisten uit Pericles, waarna het ineenschrompelde tot een mantelorganisatie van de CPN.

Interessant is wat De Jonge meedeelt over de Vereniging Nederland-USSR; hierin werkten vaak mensen die in het gewone partij kader gefaald hadden, of die CPN-er wilden worden, maar in de partij niet zondermeer welkom waren. De problematiek van de intellectuelen — naar de schatting van De Jonge, in de beschreven periode, nooit meer dan ongeveer honderd — komt ook aan bod.

Kortom een leesbaar en met humor geschreven boek, waarin het gaat om de gang van zaken in de CPN, meer dan om de persoonlijke levensgang van De Jonge.

M. Campfens

J. Roes, ed., *Katholieke arbeidersbeweging. Studies over KAB en NKV in de economische en politieke ontwikkeling van Nederland na 1945* (Baarn: Ambo, 1985, 432 blz., f47,50, ISBN 90 263 0696 2).

Deze publikatie van het Katholiek documentatie centrum, uitgegeven in opdracht van het FNV als rechtsopvolger van het NKV, bestrijkt de periode 1945-1981. Behalve de redacteur, die een brede historische inleiding heeft geschreven, teruggaande tot de vroegere fasen van de rooms-katholieke arbeidersbeweging in Nederland, hebben een viertal auteurs bijdragen aan dit werk geleverd. Uit de kring van het voormalige, thans met het NVV gefuseerde NKV heeft een begeleidingscommissie de medewerkers aan het boek van advies gediend. Een tweede deel dat nadere aandacht moet besteden aan de geschiedenis van de neveninstellingen, is nog in voorbereiding.

Redacteur Roes schrijft in zijn beschouwingen ergens: 'Voor ingewijden, maar vooral voor buitenstaanders is de relatie tussen kerk en arbeidersbeweging het meest intrigerende en vaak ook het moeilijkst te vatten element uit de geschiedenis van de katholieke arbeidersbeweging in Nederland' (57). In het bijzonder geldt dit voor de compromisformule van stands- en vakorganisaties naast elkaar, die door de geestelijkheid werd uitgevonden om de beweging 'in kerkelijke banen te leiden'. Het is een geruststellende verzekering dat deze 'oplossing' ook voor ingewijden moeilijk te begrijpen is, misschien is de zaak wel bewust organisatorisch ingewikkeld gemaakt om de werkelijke problemen van het arbeidersvraagstuk te ontgaan. Elders noemt Roes de strijd tussen de Leidse en Limburgse school hieromtrent 'een katholieke burenruzie' met een 'groteske benaming' (39).

Terecht herinnert de auteur er aan hoe de katholieke arbeidersbeweging in november 1918 van stonde af aan een 'anti-revolutionaire houding' aannam (44), evenals J. Bank in zijn bijdrage (296). Ook later bleef een 'opening naar links' voor de rooms-katholieken 'volstrekt uitgesloten' (50), ook aan de top blijkt het machtwoord van de in het boek ongenoemde mgr. Nolens in 1925: alleen bij 'uiterste noodzaak'. In de jaren twintig werd de rooms-katholieke kerk van Nederland door paus Pius XI dan ook als model voor de wereldkerk opgevoerd (62), een situatie die in het jaar van verschijning van dit werk wel iets gewijzigd is.

H. Righart zegt in zijn bijdrage over de periode 1945-1963 dat de KAB toen de dubbelstructuur van vak- en standsorganisaties als haar 'kruis' meeterste (93). Bovendien moest de in 1950 totstandgekomen wet op de PBO, waarvan men steeds zo hoge verwachtingen had gekoesterd, na enkele jaren als een 'mislukking' worden beschouwd (109), een oordeel dat ook door de volgende auteurs wordt gedeeld (139, 234, 317). In het hoofdstuk van J. Peet worden de jaren 1963-1981

behandeld, toen de beweging nieuwe organisatorische vorm had aangenomen als NKV. Het was een tijd waarin de deconfessionalisering op alle fronten voortschreed en een verbondsvoorzitter (W. Spit) het program *Een visie ter visie* (1975) niet langer als katholiek, maar als 'gewoon progressief' wilde presenteren (169). Een adviseur van het Verbond was van mening dat men op sociaal-economisch terrein moeilijk 'specifiek katholieke inzichten' kon onderscheiden van andere (138). Ook de Tilburgse hoogleraar R.A. de Moor betoogde anno 1965 dat een katholieke sociale leer niet bestond (233). Termen als klassenstrijd waren niet langer taboe (74, 337). Zo werd de fusie met het eens 'vermaledijde' NVV (15) rijp.

P. Klep heeft als economisch-sociaal historicus de materie vanuit een eigen gezichtshoek benaderd. Het beleid van KAB en NKV in de gehele periode van 1945-1974 wordt door hem aan de hand van de halfjaarlijkse voordrachten van de verbondsvoorzitters beschouwd in relatie tot de economische ontwikkeling van Nederland, waarbij de recessieperioden 1957/1958 en 1966/1967 speciale aandacht krijgen. J. Bank overziet in zijn bijdrage over 'de broederlijke relaties' der vakbeweging met de KVP eveneens het gehele postbellum (tot 1981 in dit geval). De figuur van Romme, sinds 1945 staatkundig hoofdredacteur van *De Volkskrant* (die eigendom was van het werkliedenverbond) en tevens politiek leider der KVP, die 'compositie van sociale tegenstellingen', 'ten prooi aan middelpuntvliedende krachten' (319), wordt mede belicht. Onder zijn auspiciën werd de rooms-rode samenwerking gepraktiseerd, die eens vrijwel was afgewezen. Het is daarbij van belang te bedenken dat deze bekwame politicus in zijn vroege loopbaan als leider der katholieke fractie in de Amsterdamse gemeenteraad reeds in de jaren twintig deze samenwerking (in samenspel met Wibaut) op stedelijk niveau organiseerde. In 1952 moest hij als hoofdredacteur aftreden nadat de rechtervleugel der partij zich geroerd had en omdat de KAB-leiding zulks wenste (309).

Ongetwijfeld is dit werk in al zijn onderdelen een produkt van 'ontzuilde' geschiedschrijving van katholieke zijde. Ten opzichte van het verleden der vakbeweging wordt een meer kritische instelling aan de dag gelegd dan voorheen het geval was. De auteurs hebben de zaken doorgaans niet fraaier willen voorstellen dan ze zijn. De behoefte om het verleden vooral van de zogenaamde 'brede vakbeweging', waarbij het om de neveninstellingen en diensten gaat die in de documentaire aanhang van dit deel ook opgesomd staan, nader vast te leggen in een tweede deel zal wel vooral van nostalgische aard zijn.

A.F. Mellink

T. Duffhues, A. Feiling en J. Roes, *Bewegende patronen. Een analyse van het landelijk netwerk van katholieke organisaties en bestuurders 1945-1980* (Publikaties van het Katholiek documentatie centrum, XII; Baarn: Ambo, 1985, 333 blz., f49,50, ISBN 90 2630 677); J. Dronkers en F.N. Stokman, ed., *Nederlandse elites in beeld. Rekrutering, samenhang en verandering* (Deventer: Van Loghum Slaterus, 1984, 131 blz., f27,50, ISBN 90 6001 923 1; boekaflevering van jaargang LIX (1984) van *Mens en maatschappij*).

De meeste netwerkanalyses, die wij in Nederland kennen, zijn momentopnamen. De historicus raakt daarvan niet bar onder de indruk. Interessant wordt het voor hem pas, als netwerken gepresenteerd worden, die zijn samengesteld naar de toestand op verschillende tijdstippen; dan valt er wat te vergelijken en kunnen ontwikkelingen opgespoord worden. Dat nu is het geval met *Bewegende patronen* en daarom verdient dit boek de aandacht.

Om zicht te krijgen op de veranderingen in het landelijk netwerk van katholieke organisaties na 1945 hebben de onderzoekers — een cultureel antropoloog, een socioloog en een historicus, allen verbonden aan de Katholieke Universiteit Nijmegen — momentopnamen gemaakt voor de jaren 1948, 1960, 1970 en 1978. Deze jaren omspannen de periode, waarin de katholieke zuil haar organisatorisch hoogtepunt én haar geleidelijke ontakeling beleefde, met 1960 als draaipunt. Het onderzoek richtte zich op nationale katholieke organisaties met rechtspersoonlijkheid